

بررسی میزان رعایت اخلاق تدریس در بین اساتید دانشگاه تهران و مؤسسه امام خمینی(ره) از نگاه فراگیران

هادی مصدق^۱؛ راضیه بیرونی کاشانی^۲
جواد پورکریمی^۳؛ بیژن عبداللهی^۴

چکیده

هدف: هدف این تحقیق، شناسایی میزان رعایت اخلاق حرفه‌ای تدریس در بین اساتید دانشگاه تهران و مؤسسه امام خمینی قم از دیدگاه فراگیران این دو مرکز بود. **روش:** پس از انجام مطالعات کتابخانه‌ای با محوریت مباحث و رویکردهای اسلامی و با تأکید بر نظرات شهید ثانی، پرسشنامه محقق‌ساخته‌ای طراحی شد که به روش نمونه‌گیری در دسترس توسط ۴۰۰ نفر از دانشجویان دانشگاه تهران و ۱۰۸ نفر از فراگیران مؤسسه امام خمینی قم تکمیل شد. **یافته‌ها:** یافته‌های تحقیق نشان از برتری میزان رعایت اخلاق تدریس در بین اساتید مؤسسه امام خمینی نسبت به دانشگاه تهران و همچنین عدم تفاوت در میزان رعایت اخلاق تدریس در بین اساتید دانشکده‌های فنی مهندسی و علوم انسانی تهران و عدم اختلاف نظر دانشجویان دانشگاه تهران در خصوص میزان رعایت اخلاق تدریس توسط اساتید دانشگاه تهران داشت. **نتیجه‌گیری:** به نظر می‌رسد طلبه و روحانی بودن تمامی فراگیران و اساتید مؤسسه امام خمینی(ره) و داشتن صبغه مذهبی قوی‌تر و همچنین برگزاری کلاسهای اخلاق و اخلاق تدریس در مؤسسه امام خمینی(ره) منجر به برتری این مؤسسه در اهتمام به مسئله اخلاق تدریس توسط اساتید آن شده است. از این رو، اضافه شدن دروس اخلاق تدریس و مشابه آن برای دانشجویان دکتری می‌تواند در این امر مفید باشد.

واژگان کلیدی: اخلاق، اخلاق تدریس، دانشگاه تهران، مؤسسه امام خمینی(ره).

♦ دریافت مقاله: ۹۱/۱۱/۱۵؛ تصویب نهایی: ۹۲/۰۶/۲۲ .

۱. دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی دانشگاه خوارزمی(نویسنده مسئول) / آدرس: تهران، خ شریعتی، خ دولت، سه راه نشاط، خ اخلاقی غربی، کوچه شهید مطهری نژاد، بن‌بست امام علی(ع)، پ. ۴. / شماره: ۲۲۰۰۴۱۱۷ / Email: hadimosadegh@gmail.com
۲. دکتری فلسفه تعلیم و تربیت.

۳. دکتری مدیریت آموزشی؛ استادیار دانشگاه تهران.

۴. دکتری مدیریت آموزشی؛ استادیار دانشگاه خوارزمی .

الف) مقدمه

میزان اهتمام اساتید دانشگاهها به رعایت اخلاق تدریس، مسئله‌ای است که کمتر به آن پرداخته شده است. از طرفی، بررسی این مقوله بر اساس ادبیات علوم اسلامی، امری است که اهمیت مسئله را بیشتر می‌کند. از این رو، در این پژوهش پس از بیان نقطه‌نظرات اندیشمندان در خصوص اخلاق تدریس، با کمک ادبیات موجود و با تأکید بر دیدگاههای اسلامی، پرسشنامه اخلاق تدریس طراحی و در دو مرکز متفاوت آموزش عالی کشور (دانشگاه تهران و مؤسسه امام خمینی (ره))^۱ به سنجش میزان رعایت اخلاق تدریس از سوی اساتید دانشگاه پرداخته شد. نتایج تحقیق می‌تواند ما را در ارزیابی و آسیب‌شناسی وضعیت اساتید دانشگاههای مورد بررسی یاری رسانده، نقاط قوت و ضعف اساتید را در محورهای مختلف اخلاق تدریس مشخص کند. این ارزیابی با مشخص کردن میزان رعایت هر یک از مؤلفه‌های اخلاق تدریس در اساتید، می‌تواند دانشگاه تهران و مؤسسه امام را در تقویت دوره‌های توانمندسازی^۲ آموزشی که برای اساتید دانشگاهها برگزار می‌شود، یاری رساند.

ب) تعاریف و مفاهیم**۱. اخلاق**

اخلاق بایدها و نبایدهای ارزشی - فلسفی و ملاک و معیار سنجش درستی و نادرستی رفتار شخص نسبت به خود، دیگران و جامعه است (میرکمالی، ۱۳۷۵: ۲۰). در تعریفی دیگر، خلق عبارت است از ملکه و حالت ثابت و راسخه نفسانی که باعث می‌شود کار به آسانی و بدون فکر و تأمل انجام شود. (خاتمی، ۱۳۷۶)

ریچارد دفت (۱۹۹۲) اخلاق را عبارت از قاعده اصول اخلاقی و ارزشهایی می‌داند که بر رفتار فردی یا جمعی تحت عنوان درست یا غلط بودن حاکمیت دارد. (میرکمالی، ۱۳۷۵)

۱. در ادامه مقاله از عبارت «مؤسسه امام» به جای «مؤسسه امام خمینی (ره)» استفاده می‌شود.

۲. اخلاق حرفه‌ای

هارتوگ و وینستلی (۲۰۰۷) اعتقاد دارند که اخلاق حرفه‌ای یکی از شعبه‌های جدید اخلاق است که می‌کوشد به مسائل اخلاقی حرفه‌های گوناگون پاسخ دهد.

قراملکی نیز معتقد است اخلاق حرفه‌ای به عنوان شاخه‌ای از دانش اخلاق، به بررسی تکالیف اخلاقی در یک حرفه و مسائل اخلاقی آن می‌پردازد و در تعریف حرفه، آن را فعالیت معینی می‌داند که موجب هدایت فرد به موقعیت تعیین شده همراه با اخلاق خاص می‌شود. (فرامرزی قراملکی، ۱۳۸۲)

از بُعدی دیگر، چنانچه اخلاق را در سه حیطه فردی، کاری و حرفه‌ای تقسیم کنیم، بدین گونه می‌توان به تعریف آنها پرداخت:

یک) اخلاق فردی: آنچه یک شخص به نوبه خود، ملزم به اجرای آن در زندگی شخصی و اجتماعی است؛ مانند خوش خلقی، حُسن نیت و ... .

دو) اخلاق کاری: آنچه یک شخص شاغل (بدون لحاظ نوع شغل) ملزم به رعایت آنهاست؛ مانند امانتداری، علاقه به کار و ... .

سه) اخلاق حرفه‌ای: آنچه یک شخص علاوه بر اخلاقیات فردی و شغلی، با توجه به نوع شغل حرفه‌ای خود ملزم به رعایت آن است؛ که در حرفه‌های مختلف متفاوت است.

۳. اخلاق تدریس

مقصود از اخلاق تدریس، آن دسته از قواعد و اصول اخلاقی است که به کار مدرس مربوط می‌شود و به صورت جامع‌تر، اخلاق مدرسگی گفته می‌شود. اخلاق مدرسگی به کارکرد مدرس در روابط گوناگون (ارتباط با خود، شاگردان، والدین و ...) مربوط می‌شود (بیرونی کاشانی، ۱۳۸۴). در تحقیق حاضر نیز مراد از اخلاق تدریس، همین مفهوم گسترده است.

در این تحقیق، مقصود از اسلام، دین اسلام و متون رسمی آن؛ یعنی قرآن و منابع حدیثی معتبر است.

جدول ۱: برخی از دیدگاهها در خصوص اخلاق مدرسان

متفکر	نظر
شهید ثانی	وظایف مدرس در سه بخش گرد آورده شده: ۱. وظایف مدرس نسبت به خود، ۲. وظایف مدرس نسبت به شاگردان، ۳. وظایف مدرس در جلسه درس؛ که تمامی موارد، مبتنی بر استناداتی از آیات قرآن و روایات ائمه (ع) مطرح شده است. (حجتی، ۱۳۵۶)
الیزابت کمبل ^۱	۱. بالا بردن آگاهی مدرسان از ابعاد اخلاقی و مسئولیتهایی که ذاتی تدریس است. ۲. تدوین قانون و چارچوبهای اخلاق تدریس بر مبنای هنجارهای حاکم بر جامعه، نظریه‌ها و کسانی که مجریان آموزش می‌باشند. (کمبل، ۲۰۰۰)
انجمن اخلاق علمی و حرفه‌ای ^۲	داشتن محتوای مناسب، صلاحیت تربیتی پرورش دانش‌آموز، ارتباط متقابل دانش‌آموز-مدرس، رازداری و احترام به همکلاسی‌ها. (بیرونی کاشانی، ۱۳۸۴)
تاکر ^۳	وی از اهمیت رشد اخلاقی مربیان اخلاق بحث می‌کند و تأکید دارد بر اینکه رشد اخلاقی آنان با اخلاق تدریس، همبستگی مثبت دارد. (هیر، ۱۳۷۴: ۶۸)
ریچارد پیرینگ ^۴	احترام به عقاید عمومی شاگردانشان که در واقع طیف عقاید غیر قابل تردید و مشترک میان گروههایی از مردم است که نظریه‌ای اساسی درباره جهان به دست می‌دهد. (همان، ۷۲)
هربارت	اخلاقی بودن تدریس، در ارائه اطلاعات مربوط به خوب و بد به شاگردان است. امور اخلاقی هدف غایی آموزش و پرورش است و اجبار خارجی باید به آزادی داخلی تبدیل شود. (شفیلد، ۱۳۷۵: ۳۶۱)
وجودگرایان (اگرستانسیالیست‌ها)	تلاش برای شناخت خود، در تدریس افعالی اخلاقی است که منجر به معناآفرینی مضامین برای دانش‌آموز شود. اخلاقی عمل کردن مدرس در گرو عمل آزادانه است. مدرسی که دانش‌آموزان را در انتخاب اعمال آزاد بگذارد و تنها به رشد آگاهی آنها از حیات کمک کند، اخلاقی عمل کرده است. (کوئگ، ۱۳۸۰: ۱۷۹)

1. Elizabeth Campbell

2. Association for Practical and Professional Ethics.

3. Elizabeth M. Tucker

4. Richard Piring

متفکر	نظر
هاینز ^۱	ارزشها را تحت مقوله کلی «ارزشهای مسأط» صورت‌بندی می‌کند. ارزشهای مسأط ^۲ به دو دسته ارزشهای نیکوکارانه ^۳ و ارزشهایی که تبهکارانه نیستند ^۴ تقسیم می‌شود. این دو دسته افعال اخلاقی می‌باشند. به عبارت دیگر؛ هر فعلی که منجر به ضرر به دانش‌آموز نشود، اخلاقی است. (بیرونی کاشانی، ۱۳۸۴)
کالج آموزشی استرالیا ^۵	اصول اخلاقی که برای تدریس تدوین شده است براساس ارزشهای ثابت طرح‌ریزی شده است با این استدلال که ارزشهایی که شامل تغییرهای واگرا می‌شود قابلیت استدلال ندارند و باعث می‌شود که تعهد حرفه‌ای بی‌معنی جلوه کند، اصول اخلاق تدریس در این کد؛ انصاف، وحدت رویه، مسئولیت‌پذیری، احترام به اشخاص، اعتماد، صداقت، درستی و امانتداری، آزادی و برابری، ملاحظه علائق مشترک، همدلی و خویشننداری، عنوان شده است. (همان)
انجمن آموزش ملی ^۶	اصولی به صورت اصولی که «مربیان باید...، مربیان نباید...» در حیطه‌های تعهد به حرفه، تعهد به دانش‌آموزان، تعهد نسبت به عموم و غیره مطرح می‌شوند. (انجمن آموزش ملی، ۱۹۷۵)
دانشگاه هاروارد و دانشگاه پکن	هدف، ارتقای سواد اخلاقی و دانش اکتسابی در مورد موضوعات اخلاقی و برانگیختن تعهد اجتماعی آنان نسبت به قوانین و معیارهای اخلاقی است. (کمیسون جهانی اخلاق علمی دانش و تکنولوژی، ۲۰۰۳)
وزارت آموزش مذهبی اهایو	لزوم متعهد شدن مربیان مذهبی به داشتن رفتارهایی درست و منطقی که از خشونت و اعمال نادرست مبرا باشد. (ریچارد هاموک لاین، ۲۰۰۱)
مؤسسه آماتوری آموزش شنا ^۷	مسئولیت‌پذیری ^۸ ، انسانیت ^۹ ، ارتباط ^{۱۰} ، تعهد ^{۱۱} ، همکاری ^{۱۲} ، آگاهاندن ^{۱۳} ، وحدت رویه ^{۱۴} . (بیرونی کاشانی، ۱۳۸۴)

1. Haynes
2. Overarching
3. Beneficence
4. Non-Maleficence
5. Australian College of Education
6. National Education Association
7. Amateur Swimming Association (A.S.A)
8. Responsibility
9. Humanity
10. Relationship
11. Commitment
12. Co-Operation
13. Advertising
14. Integrity

متفکر	نظر
انجمن مدیریت آلاسکا	وظایف اخلاقی در سه محور: ۱. در قبال شاگرد (۵ مورد)، ۲. وظایف عمومی (۷ مورد)، ۳. وظایف حرفه‌ای (۱۱ مورد). (همان، ۱۳۸۴)
بیرونی کاشانی	۱. مدرس در ارتباط با خود، ۲. مدرس در ارتباط با شاگردان، ۳. مدرس در ارتباط با سایر مدرسان، ۴. مدرس در ارتباط با والدین، ۵. مدرس در ارتباط با مسئولان بالاتر. (همان، ۱۳۸۴)

ج) جمع‌بندی مباحث و ارائه چارچوب طرح

نحله‌های مختلف فلسفی، رویکردهای متفاوتی را به مقوله اخلاق دارند. با توجه به دیدگاه‌های بیان شده در جدول ۱ و وجود برخی تفاوت‌های اساسی، با توجه به جامعه اسلامی ایران و لزوم بومی بودن دانش، با تأکید بر نظرات اندیشمندان اسلامی به خصوص شهید ثانی، در مجموع در این تحقیق، اخلاق حرفه‌ای مدرسان در سه بعد ذیل مورد بررسی قرار گرفت:

۱. اخلاق حرفه‌ای مدرسان نسبت به خود؛

۲. اخلاق حرفه‌ای مدرسان نسبت به علم؛

۳. اخلاق حرفه‌ای مدرسان نسبت به دانشجویان.

در جدول ۲، به طور مبسوط به بیان هر کدام از این مؤلفه‌ها پرداخته شده است.

جدول ۲: متغیرها و نشانگرهای مورد نظر برای سنجش هر متغیر

متغیر	شاخص مورد نظر	نشانگر
نسبت به خود		منزلت شخصیت مدرس
		عدم غرور علمی
		آراستگی به فروتنی و تواضع
		انجام کار با نیت خالص تقرب به خدا
		دارا بودن شهادت اظهار حق
نسبت به علم		اشتیاق در آموزش علم به دانشجویان خود
		معترف بودن نسبت به ناتوانی در مسائلی که به آنها احاطه ندارد
		عدم ارائه علم خود در اختیار افرادی که از آن سوء

بررسی میزان رعایت اخلاق تدریس در بین اساتید دانشگاه تهران و ... ♦ ۷۱۱

متغیر	شاخص مورد نظر	نشانگر
		استفاده می‌کنند
نسبت به دانشجو	درستکاری	اختصاص وقت کافی برای دانشجویان خود
		استقبال از نظرات منطقی مخالف
		اجتناب از تحمیل عقاید شخصی به شاگردان
		عدم واگذاری مسئولیت تدریس خود به همکار یا دستیار خود
		عدم سوء استفاده علمی از دانشجویان
		علاقه‌مند نسبت به شغل خود
		نظم و دقت در کلیه امور تدریس
		عدم پرداختن به مباحث حاشیه‌ای
		وحدت و سازگاری بین حرف و عملش
		ترغیب دانشجویان به تحصیل علم با بارور کردن انگیزه‌های عالی انسانی
	پرورشی	پرورش خلوص نیت الهی در دانشجویان
		شروع کلاس با نام خدا و حفظ همبستگی با خدا
		تلاش برای ایجاد شوق و دلچسپی به علم و دانش
		عدم ایجاد روحیه بزدلی یا چاپلوسی به دلیل اقتدار معلم
		ایجاد پایه‌های انضباط درونی (خودکنترلی، خودارزیابی و ...) در افراد
		به پایان رساندن درس با نصایح اخلاقی و دعا
		بارور کردن مسئولیت‌پذیری اجتماعی در دانشجویان
حفظ حرمت شاگردان در همه شرایط		
روابط انسانی		رازداری و امانتداری نسبت به شاگردان
		حساسیت نسبت به مشکلات شخصی شاگردان
	علاقه و محبت واقعی نسبت به دانشجویان	
آموزشی	به کارگیری محتوای درسی (سرفصلهای درسی) کارآمد و مفید	

نشانگر	شاخص مورد نظر	متغیر	
استفاده از بهترین قواعد و روش تدریس هر درس			۳۱
برخورداری از قدرت بالایی برای ایجاد ارتباط با شاگردان			۳۲
دارا بودن مهارتهای لازم برای انتقال مفاهیم و مباحث درسی			۳۳
استفاده از بهترین شیوه‌ها در ارزیابی از شاگردان			۳۴
رعایت عدالت در نگاه کردن، توجه کردن، آموختن و رسیدگی کردن به شاگردان			۳۵

بر اساس متغیرها و نشانگرهای ارائه شده در جدول ۲، پرسشنامه محقق‌ساخته طراحی و به ارزیابی میزان رعایت اخلاق تدریس در بین اساتید دانشگاه تهران و مؤسسه امام پرداخته شد.

(د) سؤالات تحقیق

۱. آیا میزان رعایت اخلاق حرفه‌ای و مؤلفه‌های آن در بین اساتید دانشگاه تهران و اساتید مؤسسه امام متفاوت است؟
۲. آیا میزان رعایت اخلاق حرفه‌ای و مؤلفه‌های آن در بین اساتید دانشکده‌های فنی مهندسی و اساتید علوم انسانی دانشگاه تهران متفاوت است؟
۳. آیا میزان رعایت اخلاق حرفه‌ای و مؤلفه‌های آن در اساتید دانشگاه تهران از دیدگاه دانشجویان دختر و پسر متفاوت است؟

هـ) روش تحقیق

پژوهش حاضر از لحاظ هدف، کاربردی و از حیث گردآوری داده‌ها، توصیفی-پیمایشی است. جامعه آماری تحقیق، دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه تهران و تمامی فراگیران مؤسسه امام بوده‌اند که فراگیران این مؤسسه، همگی در مقاطع تحصیلات تکمیلی تحصیل می‌کنند.

با توجه به تعداد دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه تهران (۱۸ هزار نفر) و تعداد فراگیران مؤسسه امام (۲۰۰ نفر) و با مراجعه به جدول مورگان، تعداد نمونه مورد نظر برای دانشگاه تهران ۳۷۶ نفر و برای مؤسسه امام خمینی نیز ۱۲۷ نفر انتخاب شد. بدین منظور، پرسشنامه مدّ نظر از دو طریق حضوری و الکترونیکی و با روش نمونه‌گیری در دسترس^۱ در اختیار تعداد زیادی از فراگیران مقطع تحصیلات تکمیلی دانشگاه تهران و مؤسسه امام قرار گرفت و در نهایت، تعداد ۴۰۰ پرسشنامه توسط دانشجویان دانشگاه تهران و ۱۰۸ پرسشنامه توسط فراگیران مؤسسه امام تکمیل شد. در این تحقیق، پاسخگویان به ارزیابی میزان رعایت اخلاق تدریس در بین اعضای هیئت علمی دانشگاه خود پرداخته‌اند.

اعتبار^۲ ظاهری و محتوایی این پرسشنامه توسط چهار تن از اساتید علوم تربیتی (دکتر خسرو باقری، دکتر جواد پورکریمی، دکتر عبداللهی و دکتر میرکمالی) تأیید و پایایی^۳ مؤلفه‌های آن با روش آلفای کرونباخ^۴ محاسبه شده است. در جدول ۳، مقیاسها و سؤالات مربوط به هر مقیاس و نیز پایایی آنها آمده است.

1. Convenience Sampling
2. Validity
3. Reliability
4. Cronbach's Alpha

جدول ۳: مقیاسها، پایایی و سؤالات مربوط به هر مقیاس

ضرب آلفای کرونباخ	سؤالات مربوط به هر مؤلفه	مؤلفه	سنجش به دانشجو
۰/۷۷	سؤالات ۱ تا ۵	نسبت به خود	
۰/۷۱	سؤالات ۶ تا ۸	نسبت به علم	
۰/۹۵	سؤالات ۹ تا ۳۵	نسبت به دانشجو	
۰/۸۱	سؤالات ۹ تا ۱۷	درستی کار	
۰/۸۹	سؤالات ۱۸ تا ۲۶	پرورشی	
۰/۸۴	سؤالات ۲۷ تا ۲۹	روابط انسانی مطلوب	
۰/۸۶	سؤالات ۳۰ تا ۳۵	آموزشی	

فیلد (۲۰۰۹)، آلفای کرونباخ بالای ۰/۷ را برای تستهایی که به سنجش توانایی افراد می‌پردازند، مناسب دانسته و قاعدتاً به طور قوی‌تر این عدد برای پرسشنامه‌های نگرش‌سنج نیز مناسب است.

(و) یافته‌های تحقیق

برای بررسی نتایج تحقیقات، ابتدا به بیان آمار توصیفی نمونه مورد بررسی پرداخته شده است. (جدول ۴ و ۵)

جدول ۴: وضعیت نمونه مورد بررسی در دانشگاه تهران

متغیر	تعداد	درصد
جنسیت	مرد	۲۸۲
	زن	۱۱۲
مقطع تحصیلی	فوق لیسانس	۲۸۰
	دکتری	۱۱۴
رشته تحصیلی	فنی مهندسی	۲۰۶
	علوم انسانی	۱۸۶
تعداد متوسط در هر کلاس		۱۲ نفر

جدول ۵: وضعیت نمونه مورد بررسی در مؤسسه امام

درصد	تعداد	متغیر	
۱۰۰	۱۰۸	مرد	جنسیت
۰	۰	زن	
۳۷	۴۰	لیسانس	مقطع تحصیلی
۳۷	۴۰	فوق لیسانس	
۲۶	۲۸	دکتری	رشته تحصیلی
۰	۰	فنی مهندسی	
۱۰۰	۱۰۸	علوم انسانی	
۱۳		تعداد متوسط در هر کلاس	

گفتنی است که مؤسسه امام، فراگیران سطح لیسانس خود را از بین طلبه‌های سال ششم حوزه به بعد گزینش می‌کند که به همین دلیل، فراگیران سطح لیسانس مؤسسه، در حدود همان سطح کارشناسی ارشد بوده و معمولاً تعداد افراد حاضر در کلاسهای درسی نیز کم است.

۱. نمره میانگین کسب شده در هر یک از مؤلفه‌های اخلاق تدریس

در جدول ۶، میانگین کسب شده در اخلاق تدریس اساتید هر یک از دانشگاهها بیان شده است. گفتنی است که نمرات میانگین بین دامنه ۱ تا ۶ است.

جدول ۶: میانگین هر یک از مؤلفه‌های اخلاق تدریس، به ترتیب نزولی

مؤسسه امام		دانشگاه تهران		
۵/۱۳	نسبت به خود	۴/۳۷	نسبت به خود	۱
۴/۹۹	درستی کار	۴/۳۵	درستی کار	۲
۴/۸۵	نسبت به علم	۴/۲۶	نسبت به علم	۳
۴/۸۰	پرورشی	۴/۲۲	روابط انسانی	۴
۴/۷۹	نسبت به دانشجو	۴/۱۷	آموزشی	۵
۴/۷۳	روابط انسانی	۴/۱۶	نسبت به دانشجو	۶
۴/۵۷	آموزشی	۳/۹۳	پرورشی	۷
۴/۸۳	اخلاق حرفه‌ای اساتید (مجموع)	۴/۲	اخلاق حرفه‌ای اساتید (مجموع)	

۲. بررسی سؤالات تحقیق

سؤال اول) آیا میزان رعایت اخلاق حرفه‌ای و مؤلفه‌های آن در بین اساتید دانشگاه تهران و اساتید مؤسسه امام متفاوت است؟

برای بررسی سؤال مورد نظر از آزمون T مستقل استفاده شد که نتایج آن در جدول ۷ بیان شده است.

جدول ۷. بررسی تفاوت میزان رعایت اخلاق حرفه‌ای در بین اساتید دانشگاه تهران و مؤسسه امام

نتایج متغیر	گروه	تعداد	میانگین	حد معناداری	Sig (P)	متوسط اختلاف دو گروه	گروه برتر
نسبت به خود	دانشگاه تهران	۴۰۰	۴/۳۷	۰/۰۵	۰/۰۰۰	۰/۷۶	مؤسسه امام
	مؤسسه امام	۱۰۸	۵/۱۳				
نسبت به علم	دانشگاه تهران	۴۰۰	۴/۲۶	۰/۰۵	۰/۰۰۰	۰/۵۸	مؤسسه امام
	مؤسسه امام	۱۰۸	۴/۸۵				
نسبت به دانشجو	دانشگاه تهران	۴۰۰	۴/۱۶	۰/۰۵	۰/۰۰۰	۰/۶۲	مؤسسه امام
	مؤسسه امام	۱۰۸	۴/۷۹				
آموزشی	دانشگاه تهران	۴۰۰	۴/۱۷	۰/۰۵	۰/۰۴۶	۰/۳۹	مؤسسه امام
	مؤسسه امام	۱۰۷	۴/۵۷				
پرورشی	دانشگاه تهران	۳۹۹	۳/۹۳	۰/۰۵	۰/۰۰۰	۰/۸۶	مؤسسه امام
	مؤسسه امام	۱۰۸	۴/۸۰				
درستی کار	دانشگاه تهران	۴۰۰	۴/۳۵	۰/۰۵	۰/۰۰۰	۰/۶۴	مؤسسه امام
	مؤسسه امام	۱۰۸	۴/۹۹				
روابط انسانی	دانشگاه تهران	۴۰۰	۴/۲۲۲	۰/۰۵	۰/۰۲۸	۰/۵۱	مؤسسه امام
	مؤسسه امام	۱۰۸	۴/۷۳				
اخلاق حرفه‌ای اساتید (مجموع)	دانشگاه تهران	۴۰۰	۴/۲	۰/۰۵	۰/۰۰۰	۰/۶۲	مؤسسه امام
	مؤسسه امام	۱۰۸	۴/۸۳				

۷۱۷ $\diamond$ بررسی میزان رعایت اخلاق تدریس در بین اساتید دانشگاه تهران و ...

همان طور که در جدول ۷ مشاهده می‌شود، حد معناداری^۱ به دست آمده از مقدار حد معناداری کوچک‌تر و نشان‌دهنده آن است که با اطمینان ۹۵ درصد فرض صفر ما مبنی بر عدم وجود اختلاف معنادار بین دو گروه مورد نظر در میزان پایبندی به اخلاق حرفه‌ای، رد شده و بنابر این، میزان پایبندی به اخلاق حرفه‌ای اساتید مؤسسه امام در وضعیت مطلوب‌تری است. گفتنی است که در تمامی جدولها نمرات میانگین بین یک تا شش است. در ضمن، با توجه به اینکه بین نمره ارزیابی اساتید رشته‌های فنی و انسانی دانشگاه تهران تفاوتی وجود نداشت، برای بررسی اختلاف بین اساتید مؤسسه امام که همگی از رشته‌های انسانی و اساتید دانشگاه تهران که از رشته‌های متفاوتی می‌باشند، نیازی به محدود کردن اساتید دانشگاه تهران به اساتید علوم انسانی نبود. بنابر این، کل اساتید دانشگاه تهران در این آزمون با کل اساتید مؤسسه امام مورد مقایسه قرار گرفتند.

سؤال دوم) آیا میزان رعایت اخلاق حرفه‌ای و مؤلفه‌های آن در اساتید فنی مهندسی و اساتید علوم انسانی دانشگاه تهران متفاوت است؟

جدول ۸. بررسی تفاوت اساتید رشته‌های فنی مهندسی و علوم انسانی در میزان پایبندی به اخلاق حرفه‌ای

گروه برتر	متوسط اختلاف دو گروه	Sig(P)	حد معناداری	میانگین	تعداد	گروه	نتایج متغیر
----- -	۰/۲۲	۰/۲۰۵	۰/۰۵	۴/۲۲	۲۰۶	فنی مهندسی	نسبت به خود
				۴/۴۴	۱۸۶	علوم انسانی	
----- -	۰/۰۷	۰/۶۶۸	۰/۰۵	۴/۲۳	۲۰۶	فنی مهندسی	نسبت به علم
				۴/۳۱	۱۸۶	علوم انسانی	
----- -	۰/۱۷	۰/۲۹۸	۰/۰۵	۴/۰۹	۲۰۶	فنی مهندسی	نسبت به دانشجو
				۴/۲۳	۱۸۵	علوم انسانی	
----- -	۰/۲۳	۰/۱۵۶	۰/۰۵	۴/۰۳	۲۰۶	فنی مهندسی	آموزشی
				۴/۲۶	۱۸۶	علوم انسانی	
-----	۰/۱۱	۰/۴۸۷	۰/۰۵	۳/۸۵	۲۰۶	فنی مهندسی	پرورشی

1. Sig

-				۳/۹۷	۱۸۶	علوم انسانی	
-----	۰/۱۲	۰/۳۳۷	۰/۰۵	۴/۲۸	۲۰۵	فنی مهندسی	درستی کار
-				۴/۴۱	۱۸۶	علوم انسانی	
-----	۰/۰۲	۰/۸۹	۰/۰۵	۴/۳۱	۲۰۶	فنی مهندسی	روابط انسانی
-				۴/۳۴	۱۸۶	علوم انسانی	
-----	۰/۱۳	۰/۳۵۱	۰/۰۵	۴/۱۴	۲۰۶	فنی مهندسی	اخلاق حرفه‌ای اساتید(مجموع)
-				۴/۲۸	۱۸۶	علوم انسانی	

همان طور که در جدول مشاهده می‌شود، حد معناداری به دست آمده از مقدار حد معناداری بزرگ‌تر و نشان‌دهنده آن است که با اطمینان ۹۵ درصد، فرض صفر ما مبنی بر عدم وجود اختلاف معنادار بین دو گروه مورد نظر در میزان پایبندی به اخلاق حرفه‌ای، تأیید شده است. بنابر این، از دیدگاه دانشجویان میزان پایبندی به اخلاق حرفه‌ای اساتید در بین اساتید دانشکده‌های فنی مهندسی و علوم انسانی تفاوتی نمی‌کند. از لحاظ بیشترین و کمترین امتیاز لحاظ شده نیز اساتید دانشکده فنی بیشترین امتیاز را در مؤلفه «روابط انسانی» کسب کرده و کمترین امتیاز را در مؤلفه «پرورشی». اساتید دانشکده علوم انسانی نیز بیشترین امتیاز را در مؤلفه «نسبت به خود» و کمترین امتیاز را در مؤلفه «پرورشی» کسب کرده‌اند.

سؤال سوم) آیا میزان رعایت اخلاق حرفه‌ای و مؤلفه‌های آن در اساتید دانشگاه تهران از دیدگاه دانشجویان دختر و پسر متفاوت است؟

باتوجه به تعداد گروه‌های مورد مقایسه (دو گروه) و عدم نرمال بودن مناسب داده‌های هر گروه، آزمون یو مان ویتنی^۱ برای بررسی اختلاف نمرات دیدگاه‌های دختران و پسران انتخاب شد. این آزمون در جدول ۹ مورد بررسی قرار گرفته است.

بررسی میزان رعایت اخلاق تدریس در بین اساتید دانشگاه تهران و ... ♦ ۷۱۹

جدول ۹. بررسی تفاوت دیدگاه دانشجویان دختر و پسر دانشگاه تهران در خصوص میزان رعایت اخلاق حرفه‌ای تدریس توسط اساتید دانشگاه

گروه برتر	Sig (P)	حد معناداری	مقدار عدد آزمون	میان	تعداد	گروه	نتایج متغیر
-----	۰/۵۱۵	۰/۰۵	۱۵۷۱۵	۱۹۷	۲۸۲	دیدگاه دانشجویان پسر	نسبت به خود
				۲۰۳	۱۱۲	دیدگاه دانشجویان دختر	
-----	۰/۱۹۱	۰/۰۵	۱۵۴۵۵	۱۹۵	۲۸۲	دیدگاه دانشجویان پسر	نسبت به علم
				۲۰۶	۱۱۲	دیدگاه دانشجویان دختر	
-----	۰/۲۳۳	۰/۰۵	۱۵۴۹۲	۱۹۵	۲۸۲	دیدگاه دانشجویان پسر	نسبت به دانشجو
				۲۰۶	۱۱۲	دیدگاه دانشجویان دختر	
-----	۰/۱۴۲	۰/۰۵	۱۵۳۶۶	۱۹۴	۲۸۱	دیدگاه دانشجویان پسر	آموزشی
				۲۰۷	۱۱۲	دیدگاه دانشجویان دختر	
-----	۰/۹۷۷	۰/۰۵	۱۶۸۸۱	۱۹۷	۲۸۲	دیدگاه دانشجویان پسر	پرورشی
				۱۹۸	۱۱۲	دیدگاه دانشجویان دختر	
دیدگاه دانشجویان دختر	۰/۰۴۰	۰/۰۵	۱۲۱۸۴	۱۹۳	۲۸۲	دیدگاه دانشجویان پسر	درستی کار
				۲۱۱	۱۱۲	دیدگاه دانشجویان دختر	
-----	۰/۲۰۸	۰/۰۵	۱۵۳۸۰	۱۹۴	۲۸۲	دیدگاه دانشجویان پسر	روابط انسانی
				۲۰۵	۱۱۰	دیدگاه دانشجویان دختر	
-----	۰/۱۹۹	۰/۰۵	۱۴۴۸۴	۱۹۵	۲۸۲	دیدگاه دانشجویان پسر	اخلاق حرفه‌ای اساتید (مجموع)
				۲۰۵	۱۱۲	دیدگاه دانشجویان دختر	

همان طور که در جدول ۹ مشاهده می‌شود، در اکثر موارد Sigهای به دست آمده از مقدار حد معناداری بیشتر است، که نشان‌دهنده آن است که با اطمینان ۹۵ درصد، فرض صفر ما مبنی بر عدم وجود اختلاف معنادار بین دیدگاه دختران و پسران تأیید می‌شود. بنابر این،

اختلافی بین نظرات دو گروه مشاهده نمی‌شود. این ارزیابی در خصوص میزان «درست انجام دادن کار متفاوت بوده که با توجه به نمره‌های میانه به دست آمده مشخص است که دختران نسبت به پسران به مؤلفه «میزان درست انجام دادن» نمره بالاتری داده‌اند.

ز) بحث و نتیجه‌گیری

الف) با توجه به نتایج به دست آمده، به نظر می‌رسد اساتید مؤسسه امام خمینی بیشتر از اساتید دانشگاه تهران اصول اخلاق حرفه‌ای تدریس را رعایت کرده‌اند. این امر می‌تواند چند دلیل داشته باشد:

۱. تمامی اساتید و فراگیران مؤسسه امام، طلبه و روحانی‌اند؛ از این رو، با توجه به پررنگ‌تر بودن مسائل مذهبی و دینی در بین اساتید مؤسسه و مدعی بودن آنان به لزوم رعایت اخلاق (به طور عام و در همه سطوح)، انگیزه بیشتری برای رعایت موازین اخلاقی در بین اساتید وجود دارد.

۲. تدریس دروس کلی اخلاق و مباحث اخلاق تدریس که جزء واحدهای درسی این مؤسسه است تا حدی منجر به ایجاد فضای اخلاقی بالاتری در این مؤسسه شده است؛ در حالی که در دانشگاهها و از جمله دانشگاه تهران، اساساً درسی با عنوان «اخلاق تدریس» ارائه نمی‌شود.

۳. همان طور که در ادبیات پژوهش نیز گفته شد، ملاک پرسشنامه ساخته شده اندیشه‌های متفکران مسلمان و به طور ویژه شهید ثانی بود. با توجه به اینکه منبع اصلی تحقیق برای ساخت پرسشنامه کتاب «آداب تعلیم و تربیت در اسلام» شهید ثانی بود و دقت در این نکته که کتاب مذکور جزء دروس اصلی دانشجویان و طلاب مؤسسه امام است و اساتید مؤسسه خود به تدریس این کتاب مشغولند. از این رو، احتمال می‌رود که اثرگذاری مباحث اخلاقی و به طور ویژه مباحث کتاب که به شکل شاخصهای این پرسشنامه مورد سنجش قرار گرفته است، بر اساتید مؤسسه زیاد بوده و منجر به نتیجه به دست آمده شده است.

۴. نتایج به دست آمده حاکی از این است که تعلیم در بسترهای متفاوت، اثرات متفاوتی بر جای می‌گذارد. از آنجا که اساتید و طلاب مؤسسه امام، اساتید علوم دینی‌اند و علوم انسانی را در بافت تفکر دینی بررسی می‌کنند، از این رو احتمال اینکه هدف از تحصیل و تدریس آنها

۷۲۱ ♦ بررسی میزان رعایت اخلاق تدریس در بین اساتید دانشگاه تهران و ...

با ملاکهای ارائه شده برای ارزشیابی میزان رعایت اخلاق تدریس همخوانی بیشتری داشته باشد، بیشتر است.

ب) در مرحله‌ای دیگر، به بررسی میزان رعایت اخلاق تدریس در بین اساتید رشته‌های فنی مهندسی و علوم انسانی دانشگاه تهران پرداخته شد. به دلیل اینکه نمونه مورد بررسی در مؤسسه امام، فقط شامل دانشجویان رشته علوم انسانی بود، برای این سؤال تحقیق، نمونه مورد بررسی به دانشگاه تهران محدود شد، که نتایج تحقیق، عدم تأثیرگذاری رشته بر میزان رعایت اخلاق تدریس اساتید را نشان داد. این مسئله نشان‌دهنده آن است که ظاهراً رشته تحصیلی افراد نتوانسته است تأثیرگذاری زیادی در اخلاق تدریس فرد گذاشته باشد. بنابر این، دانشگاه با جامعه تقریباً یکسانی روبه‌روست و چنانچه تصمیم داشته باشد برنامه‌های آموزشی در این زمینه برای اساتید خود برگزار کند، با توجه به عدم مشاهده تفاوت معنادار بین دیدگاه دانشجویان نسبت به اساتید رشته‌های فنی مهندسی و علوم انسانی در میزان رعایت اخلاق تدریس، بخش توانمندسازی دانشگاه یا وزارت علوم می‌تواند دوره‌های آموزشی یکسانی را برای اساتید برگزار کند.

ج) نکته قابل توجه دیگر اینکه، در هیچ یک از مؤلفه‌های هفت‌گانه اخلاق حرفه‌ای، تفاوت عمده‌ای بین دیدگاه دانشجویان نسبت به اساتید رشته‌های فنی و علوم انسانی مشاهده نشده است. این یکدستی دیدگاهها، جای بررسی بیشتری دارد که شاید منتج شده از یک فرهنگ یکسان بر کل دانشگاه باشد؛ فرهنگی قوی که به شکل‌دهی رفتار کلی اساتید در چارچوب و ضوابط خاص منتج شده باشد. این امر نیازمند تحقیقات بیشتر است.

د) در سؤال سوم تحقیق، به وجود اختلاف نظر بین دیدگاه دانشجویان دختر و پسر دانشگاه تهران در این خصوص پرداخته شد، که در این زمینه نیز به جز در مؤلفه «درست انجام دادن کار»، تفاوت معنادار دیگری مشاهده نشد.

بررسی میانگین‌های به دست آمده برای مؤلفه‌های مختلف اخلاق حرفه‌ای نشان می‌دهد که در دانشگاه تهران و همچنین در مؤسسه امام، میزان اهتمام اساتید به مؤلفه «رعایت اخلاق نسبت به خود» دارای بیشترین مقدار است. از طرفی، توجه به امور پرورشی در مؤسسه امام پررنگ‌تر از آموزشی است و در دانشگاه تهران برعکس؛ به نحوی که در دانشگاه تهران توجه به امر پرورشی کمترین نمره را کسب کرده است. از این رو، مناسب است که وزارت علوم به این مسئله توجه و اهتمام ویژه داشته باشد.

منابع

- بیرونی کاشانی، راضیه (۱۳۸۴). اخلاق تدریس بر اساس نظریه اعتباریات علامه طباطبایی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، به راهنمایی دکتر خسرو باقری. دانشگاه تهران.
- حاجتی، محمدباقر (۱۳۵۶). آداب تعلیم و تربیت در اسلام. ترجمه کتاب منیه‌المیرید شهید ثانی. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- خاتمی، روح‌الله (۱۳۷۶). آینه مکارم. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- شفیلد، هری (۱۳۷۵). فلسفه آموزش و پرورش. ترجمه غلامعلی موحد. تهران: قطره.
- فرامرزی قراملکی، احد (۱۳۸۲). اخلاق حرفه‌ای. تهران: ناشر مؤلف.
- گوته، جردال (۱۳۸۰). مکاتب فلسفی و آرای تربیتی. ترجمه محمدجعفر پاک‌سرشت. تهران: سمت.
- میرکمالی، محمد (۱۳۷۵). «اخلاق و مسئولیت اجتماعی در مدیریت آموزشی». فصلنامه روان‌شناسی و علوم تربیتی، سال سی و سوم، ش ۱.
- هیر، ویلیام (۱۳۷۴). فلسفه تعلیم و تربیت. ترجمه سعید بهشتی. تهران: اطلاعات.
- Campbell, Elizabeth (2000). "Professional Ethics in Teaching: Towards the Development of a Code of Practice". *Journal of Education*, Vol. 30, Issue 2.
- Field, A. (2009). *Discovering Statistics Using SPSS*. Los Angeles: Sage. P. 675.
- Hartog, Mary & Diana Winstanley (2007). "Ethics and Human Resource Management: Professional Development and Practice". *Journal of Business & Professional Ethics*, VOL. 21.
- Layne, Richard-Hammond (2001). **Code of Ethics Covenant DRE, Heritage Universalist Unitarian Church**, Cincinnati. Available at: http://www.uua.org/re/reach/fall01/leadership/code_of_ethics_covenant.html
- The NEA (1975). **Representative Assembly, Code of Ethics of the Education Profession**. National Education Association. Washington D.C. Available at: <http://www.nea.org/code.html>.
- The World Commission on the Ethics of Scientific Knowledge and Technology (COMEST) (2003). "The Teaching of Ethics". Available at: <http://www.iph.ras.ru/~ethics/engl/ENews.html>

